

وضعیت

صنعت تولید گوشت مرغ و تخم مرغ

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

تهیه کننده: مهسا رجبی نژاد

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

با همکاری فدراسیون طیور ایران

مرداد ۱۴۰۱

از طریق ایمیل زیر می‌توانید پیشنهادها و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

Economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست مطالب

۴	مقدمه
۴	الف- نمای کلی صنعت مرغ و تخم‌مرغ
۴	۱- گوشت مرغ
۴	۱-۱ ظرفیت تولید
۵	۲-۱ روند تولید
۶	۳-۱ روند تجارت
۷	۴-۱ روند قیمت
۹	۵-۱ مصرف سرانه
۱۰	۶-۱ سهم در بودجه خانوار
۱۱	۲- تخم مرغ
۱۱	۱-۲ ظرفیت تولید
۱۲	۲-۲ روند تولید
۱۳	۳-۲ روند تجارت
۱۳	۴-۲ روند قیمت
۱۵	۵-۲ سهم در بودجه خانوار
۱۶	۳- جمع‌بندی
۱۶	ب- آثار حذف ارز با نرخ ترجیحی
۲۲	ج- نژاد تولید و فناوری
۲۳	د- راهکارهای پیشنهادی

مقدمه

بخش کشاورزی یکی از سه بخش مهم اقتصادی کشور است. ارزش افزوده این بخش در سال ۱۴۰۰ حدود ۸۲۸ هزار میلیارد تومان و سهم آن در کل اقتصاد ۱۲.۷ درصد بوده است. یکی از زیربخش‌های کشاورزی، بخش تولیدات دام و طیور است که به لحاظ تامین سهم قابل توجهی از پروتئین مورد نیاز کشور، اشتغال جامعه روستایی و شهری، مشارکت بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری و تولید از اهمیت بالایی برخوردار است.

در حوزه تولیدات دامی و طیور، دو محصول گوشت مرغ و تخم‌مرغ قرار دارند که طی سال‌های اخیر به دلیل تورم بالا و رابطه مستقیمی که بین سطح درآمد و مصرف پروتئین‌های حیوانی وجود دارد، محصولات مزبور با توجه به قیمت نسبتاً ارزان‌تر و مقرون به صرفه‌تر بودن در مقایسه با سایر منابع پروتئینی از جمله گوشت قرمز، از مهم‌ترین منابع تامین پروتئین در سبد مصرفی خانوارها بوده‌اند.

در ایران نوسانات قیمت گوشت مرغ و تخم‌مرغ و نهاده‌های مورد نیاز برای تولید آنها یکی از چالش‌های این صنعت محسوب می‌شود. از اواخر اردیبهشت ۱۴۰۱ به دلیل حذف تخصیص ارز با نرخ ترجیحی برای واردات نهاده مورد نیاز این صنعت و اعمال قیمت دستوری، عدم تعادلی در بازار ایجاد و موجب بروز اختلالاتی از هر دو سمت عرضه و تقاضا شده است.

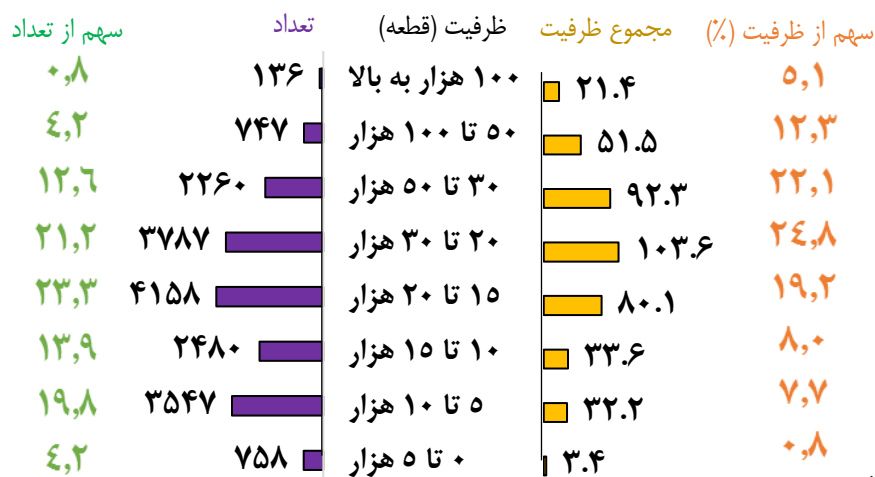
الف- نمای کلی صنعت مرغ و تخم‌مرغ

۱- گوشت مرغ

۱-۱ ظرفیت تولید

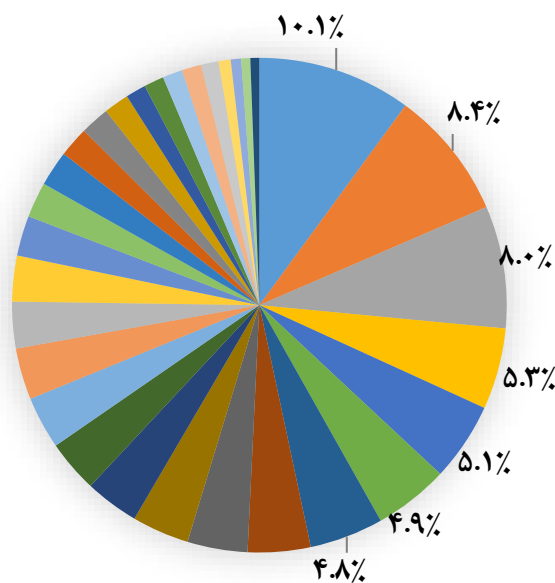
حدود ۱۹ هزار واحد پرورش مرغ گوشتی با ظرفیت اسمی تولید سالانه ۴۱۸ میلیون قطعه مرغ و حداقل ۳.۴ میلیون تن گوشت مرغ در کشور وجود دارد. در سال ۱۴۰۰، واحدهای با ظرفیت تولید ۱۵ تا ۲۰ هزار قطعه، بیشترین سهم از حیث تعداد (۲۳.۳ درصد) و واحدهای با ظرفیت تولید ۲۰ تا ۳۰ هزار قطعه، بیشترین سهم از لحاظ ظرفیت اسمی (۲۴.۸ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند (نمودار ۱).

نمودار ۱. تعداد و ظرفیت واحدهای تولیدی گوشت مرغ در سال ۱۴۰۰ (واحد-میلیون قطعه)

در میان استان‌های کشور نیز استان‌های مازندران، خراسان رضوی و اصفهان به ترتیب با سهم‌های ۱۰.۱ درصد، ۸.۴ درصد و ۸ درصد بیشترین تعداد واحدهای تولیدی گوشت مرغ را دارا هستند. همچنین، از حیث ظرفیت، به ترتیب استان‌های مازندران، گلستان و اصفهان با مجموع ظرفیت حدود ۱۰۵ میلیون قطعه در سال حدود ۲۵ درصد از کل ظرفیت کشور را دارا هستند (نمودار ۲).

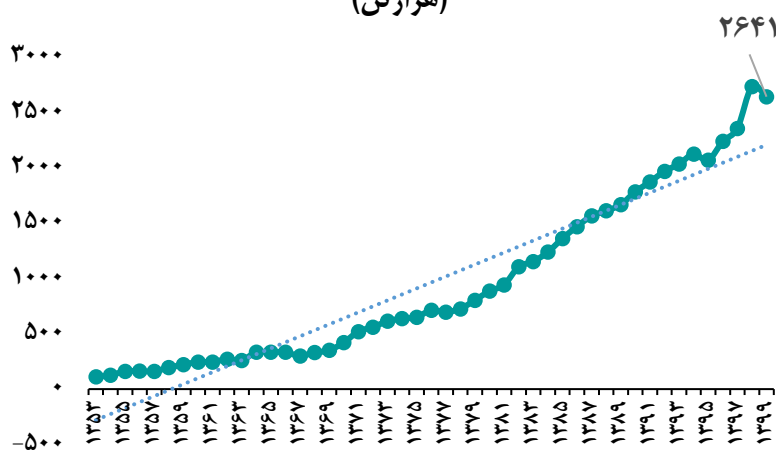
نمودار ۲. سهم استان‌ها از تعداد واحدهای تولیدی گوشت مرغ در سال ۱۴۰۰ (درصد)

منبع داده‌ها: فدراسیون طیور ایران

۲-۱ روند تولید

نمودار ۳. روند تولید گوشت مرغ از سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۹۹ (هزار تن)

منبع داده‌ها: وزارت جهاد کشاورزی

مطابق نمودار ۳، تولید گوشت مرغ از ابتدای سال ۱۳۵۳ تا سال ۱۳۹۹ به طور کلی روند رو به رشدی را طی کرده و در سال ۱۳۹۹ به ۲۶ میلیون تن رسیده که نسبت به سال ۱۳۹۸، ۳.۴ درصد کاهش یافته است.

از جمله دلایل مهم رشد تولید گوشت مرغ، می‌توان به افزایش ظرفیت تولید، افزایش تقاضا و همچنین تخصیص ارز با نرخ یارانه‌ای برای واردات نهاده‌های مورد نیاز تولید اشاره کرد.

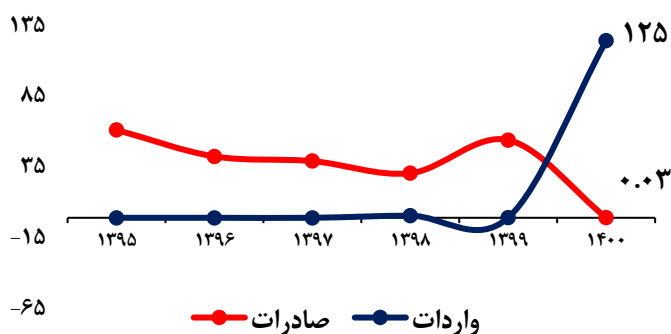
۳-۱ روند تجارت

گوشت مرغ مشمول کد تعرفه ۴ رقمی ۰۲۰۷^۱ (گوشت و احشای خوراکی پرندگان خانگی، تازه، سردکرده یا منجمد) شده که ۱۳ کد تعرفه ۸ رقمی را در برمی‌گیرد.^۲ حقوق ورودی^۳ برای واردات گوشت مرغ طبق مقررات سال ۱۴۰۱، برای دو کد تعرفه ۰۲۰۷۱۱۰۰ (گوشت مرغ بریده نشده به صورت قطعات، تازه یا سردکرده) و ۰۲۰۷۱۲۰۰ (گوشت مرغ و خروس از نوع خانگی بریده نشده بصورت قطعات، یخ زده) ۱۲ درصد (حقوق گمرکی ۱ درصد، سود بازرگانی ۱۱ درصد) و برای سایر کدهای تعرفه ۵۵ درصد (حقوق گمرکی ۴ درصد، سود بازرگانی ۵۱ درصد) تعیین شده است که به معنی اعمال حمایت تعرفه‌ای بیشتر برای واردات قطعات مرغ است. بر اساس اطلاعات دریافتی از گمرک از تیرماه سال ۱۴۰۱، صادرات گوشت مرغ تا پایان سال مزبور آزاد ولی واردات آن ممنوع است.

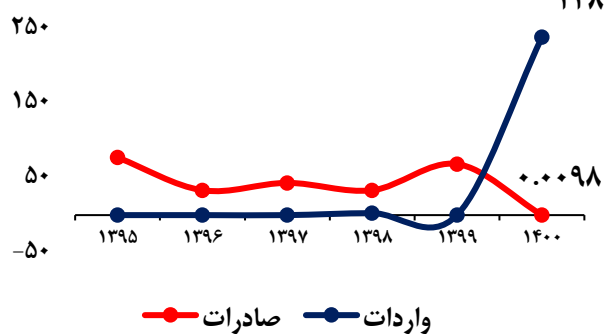
در سال ۱۴۰۰، حدود ۲۸ تن گوشت مرغ به ارزش ۹۸ هزار دلار صادر شده که در مقایسه با سال ۱۳۹۹ از لحاظ وزنی و ارزشی با کاهش حدود ۱۰۰ درصدی همراه بوده است. واردات گوشت مرغ نیز در سال ۱۴۰۰، حدود ۱۲۵ هزار تن به ارزش ۲۳۸ میلیون دلار بوده؛ درحالی که رقم مشابه برای سال ۱۳۹۹ فقط حدود ۲۰۳ هزار دلار بوده است.

با توجه به تولید بیش از ۲.۵ میلیون تن مرغ در داخل کشور، کل حجم تجارت برای این کالا به حدود ۶ درصد هم نمی‌رسد. دو عامل اعمال محدودیت‌های دستوری در زمینه واردات یا صادرات به دلیل تنظیم بازار و همچنین ماهیت ماندگاری کم و فسادپذیری را می‌توان برای پایین بودن سهم تجارت این گروه کالایی عنوان کرد.

نمودار ۵. تجارت گوشت مرغ به لحاظ مقداری از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (هزارتن)

نمودار ۴. تجارت گوشت مرغ به لحاظ ارزشی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

منبع داده‌ها: گمرک ج.ا.

^۱ ورود و صدور محصولات مزبور موکول به رعایت ماده ۷ قانون دامپزشکی مصوب ۱۳۵۰ است.

^۲ در این گزارش، صادرات و واردات گوشت مرغ بدون احتساب تجارت احشا محاسبه شده است.

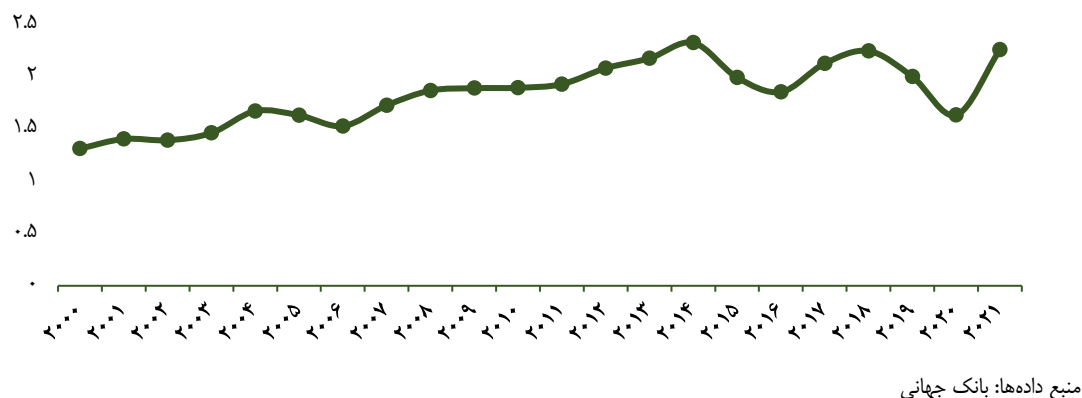
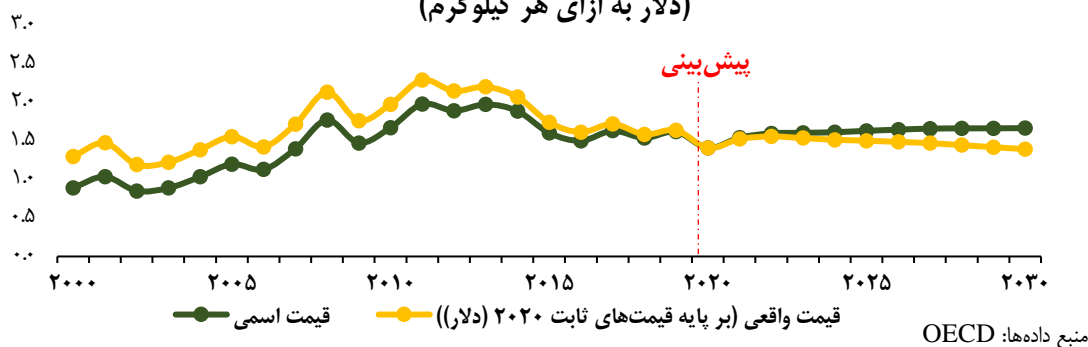
^۳ مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی

۴-۱ روند قیمت

نمودار ۶، روند تغییرات قیمت‌های اسمی و واقعی گوشت مرغ از ابتدای سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ و چشم‌انداز آن را تا سال ۲۰۳۰ در جهان نشان می‌دهد. همانطور که در این نمودار مشاهده می‌شود روند عمومی تغییرات قیمت گوشت مرغ در جهان طی سال‌های ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۱ صعودی بوده و از سال ۲۰۱۲ روند نزولی آن آغاز شده است. میانگین سالانه رشد قیمت گوشت مرغ در جهان طی بازه زمانی نخست (۲۰۰۰-۲۰۱۱) برابر با ۸۶ درصد و طی سال‌های ۲۰۱۲ الی ۲۰۲۰، منفی ۳۴ درصد بوده است. دلایل مهم روند نزولی بهای گوشت مرغ در جهان طی سال‌های اخیر را می‌توان به افزایش عرضه جهانی، تجارت و استفاده از نژادهای برتر به ویژه در کشورهای در حال توسعه نسبت داد.

مطابق پیش‌بینی‌های آآت، قیمت اسمی گوشت مرغ که در سال ۲۰۲۰ به دلیل همه‌گیری کووید-۱۹ و رکود اقتصادی جهان کاهش یافته بود، روند رو به رشدی را تا سال ۲۰۲۵ طی خواهد کرد؛ با این حال چشم‌انداز رشد قیمت واقعی این محصول علی‌رغم روند رو به رشد قیمت اسمی آن، تا سال ۲۰۳۰، نزولی خواهد بود و پیش‌بینی می‌شود میانگین قیمت هر کیلو گوشت مرغ در جهان به حدود ۱۴ دلار در سال ۲۰۳۰ برسد. داده‌های مربوط به قیمت کالاهای اساسی بانک جهانی نیز نشان می‌دهد که متوسط قیمت گوشت مرغ در سال ۲۰۲۰ به دلیل رکود اقتصاد جهان ناشی از همه‌گیری به ۱۶ دلار در هر کیلوگرم کاهش یافت که بعد از رفع نسبی همه‌گیری و بازگشت رونق به اقتصاد جهان به ۲۲ دلار در هر کیلوگرم در سال ۲۰۲۱ افزایش یافت که حدود ۱۰ درصد بیشتر از میانگین قیمت سال ۲۰۱۹ (قبل از همه‌گیری) است.

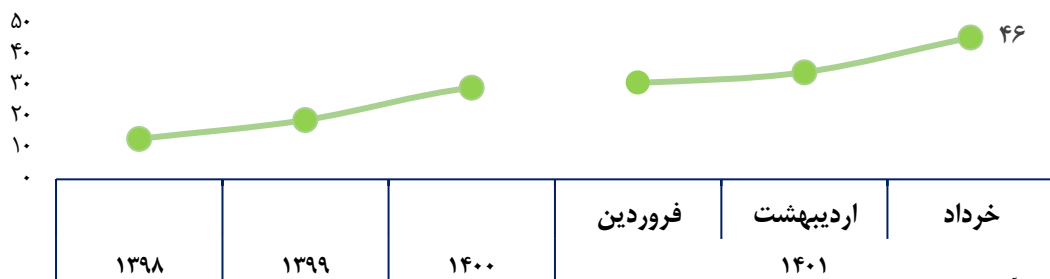
نمودار ۶. روند قیمت گوشت مرغ در جهان
(دلار به ازای هر کیلوگرم)

در ایران، میانگین قیمت فروش گوشت مرغ در مناطق شهری طی سال‌های ۱۳۹۸ الی ۱۴۰۰ صعودی بوده و از حدود ۱۳ هزار تومان در هر کیلوگرم به حدود ۲۹ هزار تومان در هر کیلوگرم در سال ۱۴۰۰ رسیده و با رشد متوسط سالانه ۶۰ درصدی همراه بوده است.

از ابتدای سال ۱۴۰۱ متوسط قیمت فروش گوشت مرغ در سطح کشور در ماه نخست سال افزایش جزئی ۱ درصدی را داشته ولی از اردیبهشت با حذف اختصاص ارز با نرخ ترجیحی برای واردات نهاده‌های مورد نیاز تولید گوشت مرغ قیمت با افزایش مواجه شد؛ به نحوی که میانگین قیمت در این ماه به ۳۴.۵ هزار تومان در هر کیلوگرم رسید. روند مزبور در خرداد هم ادامه یافت و قیمت به ۴۶ هزار تومان در هر کیلوگرم افزایش یافت. متوسط قیمت دستوری برای گوشت مرغ در خرداد ۱۴۰۱، ۵۹ هزار و ۸۰۰ تومان به ازای هر کیلوگرم توسط دولت اعلام شده بود که از سویی کمتر از قیمت تمام‌شده واحدهای تولیدی و از سویی دیگر کمتر از کشش تقاضای بازار بود و در نهایت منجر به افزایش ۳۱ درصدی قیمت به جای رشد ۷۴ درصدی تعیین شده توسط دولت شد.

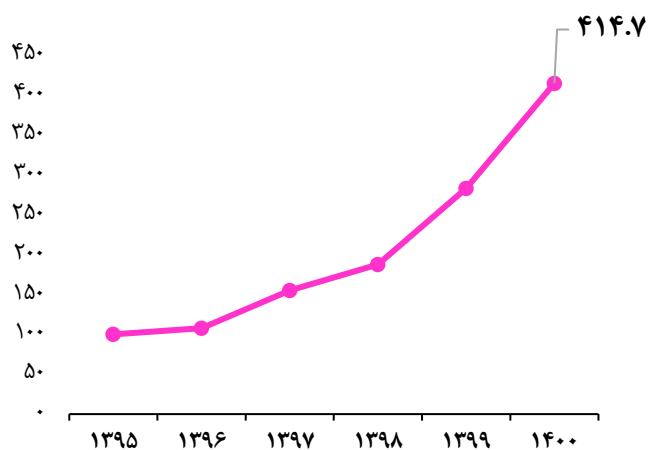
نمودار ۷. میانگین قیمت گوشت مرغ از سال ۱۳۹۸ تا خرداد ۱۴۰۱
(هزار تومان به ازای هر کیلوگرم)

منبع داده‌ها: مرکز آمار ایران

* ارقام سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۰ مربوط به میانگین قیمت خانوارهای شهری و سایر ارقام مربوط به کل خانوارهای کشور است.

نمودار ۸. شاخص قیمت تولیدکننده مرغ گوشتی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (۱۳۹۵=۱۰۰)

منبع داده‌ها: مرکز آمار ایران

روند شاخص قیمت تولیدکننده مرغ گوشتی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ در نمودار ۸ نشان داده شده است. بر اساس این نمودار روند عمومی شاخص قیمت تولیدکننده طی بازه مورد بررسی صعودی بوده است. در سال ۱۳۹۷ نرخ ارز رسمی کشور به ۴۲۰۰ تومان در هر دلار تثبیت شد و در مقابل نرخ ارز در بازار غیر رسمی به تدریج افزایش یافت و شکاف بین دو نرخ ارز رسمی و غیر رسمی زیاد شد. تولیدکنندگان گوشت مرغ که تا قبل از سال ۱۳۹۷ نهاده‌های تولید را با استفاده از نرخ ارز شناور بازار تهیه می‌کردند، در این سال مشمول دریافت ارز با نرخ ترجیحی ۴۲۰۰ تومانی برای واردات نهاده‌های تولید، و محصول تولیدی آنها نیز مشمول قیمت‌گذاری شد. اقدام دولت برای تثبیت نرخ ارز و قیمت‌گذاری موجب ایجاد

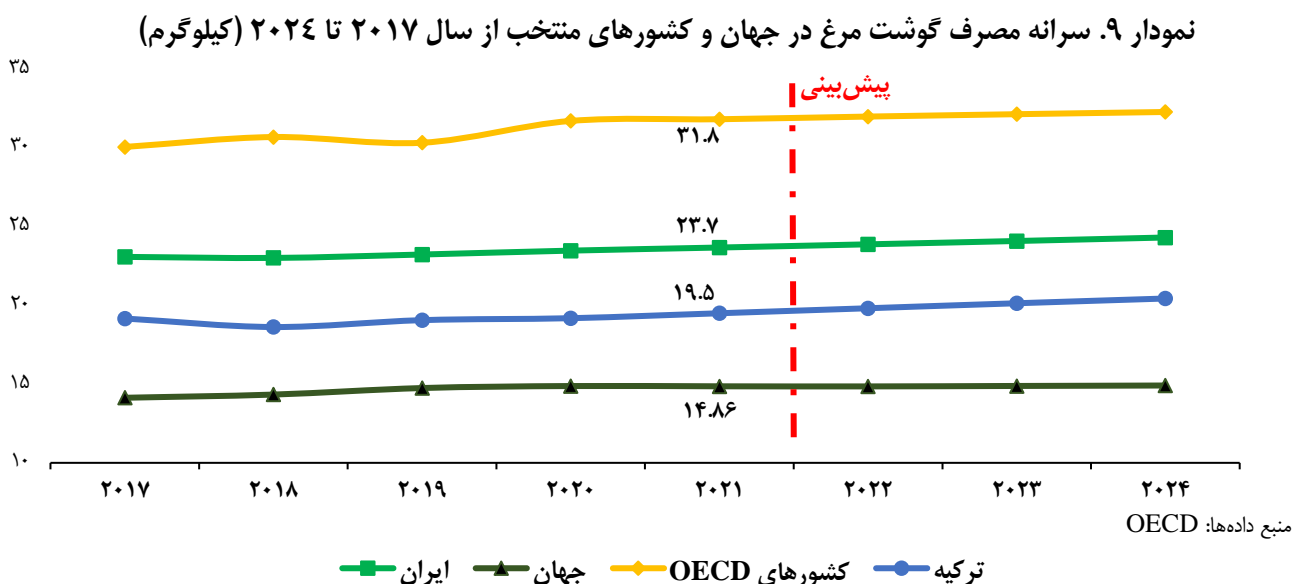
اختلالاتی در بازار تولید و عرضه گوشت مرغ شد؛ به نحوی که به دلیل عدم تعادل در عرضه و تقاضا، شاخص قیمت تولیدکننده در سال‌های بعد افزایش قابل توجهی یافت. به طوری که در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب با افزایش ۵۱ درصدی و ۴۶ درصدی همراه بوده است. در واقع، شاخص قیمت تولیدکننده حتی قبل از حذف تخصیص ارز با نرخ ترجیحی برای نهاده‌های تولید افزایش قابل توجهی را تجربه کرده که اعمال سیاست تثبیت نرخ ارز، تعیین قیمت‌های دستوری و کنترل قیمت، افزایش بهای جهانی نهاده‌ها به دلیل جنگ روسیه و اوکراین و استمرار مشکلات مربوط به تبادلات تجاری ناشی از تحریم و همچنین افزایش سایر هزینه‌ها از جمله هزینه حمل و نقل و دستمزد در این اتفاق موثر بوده است.

۱-۵ مصرف سرانه

نمودار ۹، روند تغییرات مصرف سرانه گوشت مرغ در جهان و کشورهای منتخب را نشان می‌دهد. همانطور که ملاحظه می‌شود سرانه مصرف گوشت مرغ در جهان در سال ۲۰۲۱ حدود ۱۴.۸۶ کیلوگرم بوده و پیش‌بینی می‌شود این رقم در سال ۲۰۲۴ به ۱۴.۹ کیلوگرم افزایش یابد.

سرانه مصرف گوشت مرغ در ایران نیز در سال ۲۰۲۱ حدود ۲۳.۷ کیلوگرم برآورد شده است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۲۴ روند صعودی قبلی را ادامه داده است و به ۲۴.۳ کیلوگرم در سال مزبور برسد. شایان ذکر است مصرف سرانه گوشت مرغ در ایران همواره بالاتر از میانگین مصرف سرانه آن در جهان و در مقابل مصرف سرانه گوشت قرمز در ایران کمتر از متوسط رقم مشابه جهانی است.

میزان مصرف گوشت به متغیرهایی از جمله سطح استانداردهای زندگی، میزان درآمد خانوار، رژیم غذایی، میزان تولید دام و طیور، تورم، ریسک‌ها و شوک‌های وارده بر اقتصاد در سطح ملی و جهانی وابسته است. همانطور که در نمودار ۹ ملاحظه می‌شود، از سال ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱، مصرف سرانه گوشت مرغ در ایران همواره بیشتر از متوسط جهانی و ترکیه بوده؛ اگرچه از متوسط کشورهای آالت کمتر است. به طور کلی مصرف سرانه گوشت، چه سفید چه قرمز، در اقتصادهای توسعه یافته به دلیل سطح بالای درآمد خانوارها بالاتر از میانگین جهانی است. ضمن اینکه در برخی از اقتصادهای در حال توسعه از جمله ترکیه مصرف سرانه گوشت قرمز بالاتر از گوشت مرغ است. به عنوان نمونه؛ در سال ۲۰۲۱ سرانه مصرف گوشت قرمز در ترکیه ۹.۸ کیلوگرم و برای ایران ۵.۸ کیلوگرم برآورد شده است.

۶-۱ سهم در بودجه خانوار

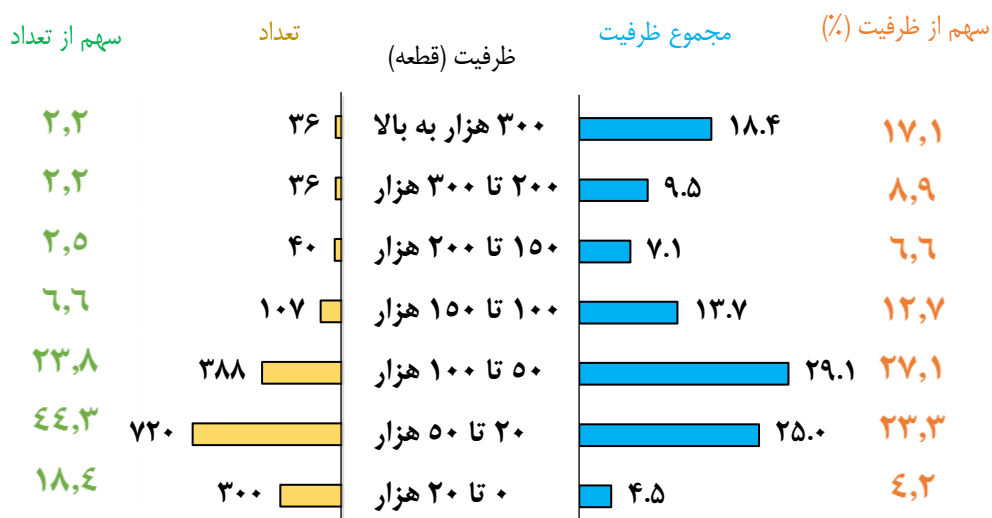
بررسی بودجه خانوار نشان می‌دهد که یکی از اقلام مصرفی در سبد هزینه‌های سالانه خانوار مربوط به انواع گوشت است که در مجموع حدود ۵.۴ درصد از کل هزینه ناخالص سالانه خانوار را در بر می‌گیرد. سهم گوشت پرندگان در زیر مجموعه گروه گوشت از کل هزینه سالانه خانوار حدود ۱.۷ درصد است. شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کشور در خرداد ۱۴۰۱ به ۴۸۲.۱ رسید که با ۱۲.۲ درصد افزایش نسبت به اردیبهشت همین سال همراه بود. شاخص قیمت گوشت قرمز و ماکیان نیز طی یک ماه حدود ۱۹.۷ درصد افزایش داشته شده که سهم آن در تورم ماهانه ۱۲.۲ درصدی خرداد ۱۴۰۱ فقط حدود ۱.۳ واحد درصد بوده که رقم معناداری است.

۲- تخم مرغ

۱-۲ ظرفیت تولید

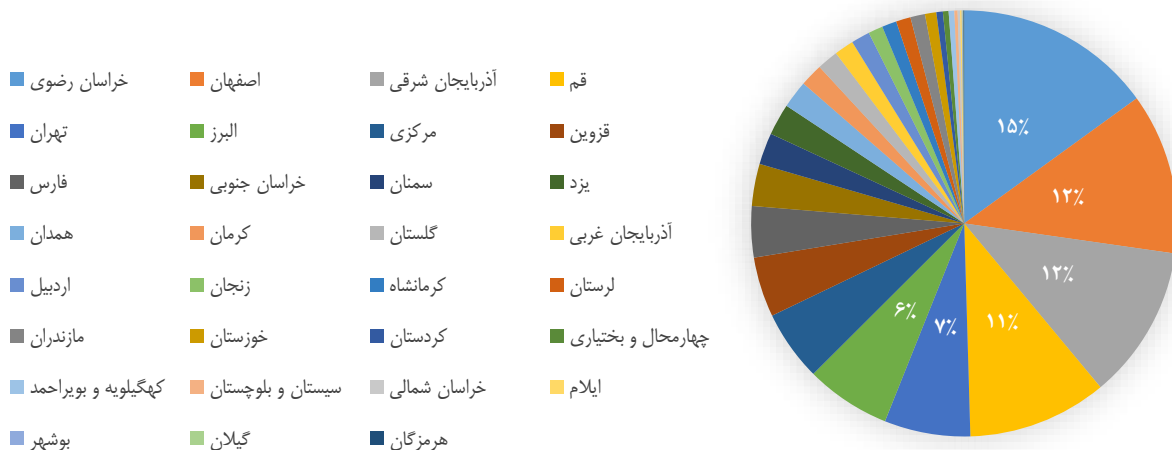
حدود ۱۶۶۰ واحد تولیدی تخم مرغ با ظرفیت اسمی بالغ بر ۱۰۷ میلیون قطعه تخم مرغ در کشور وجود دارد که عمده واحدهای این صنعت (با سهم ۱۵ درصد از کل تعداد واحدهای تولیدی)، در استان خراسان رضوی قرار دارند (نمودار ۱۱). در سال ۱۴۰۰، واحدهای با ظرفیت تولید ۲۰ تا ۵۰ هزار قطعه، بیشترین سهم از حیث تعداد (۴۴.۳ درصد) و واحدهای با ظرفیت تولید ۵۰ تا ۱۰۰ هزار قطعه، بیشترین سهم از لحاظ ظرفیت اسمی (۲۷.۱ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند (نمودار ۱۰).

نمودار ۱۰. تعداد و ظرفیت واحدهای تولیدی تخم مرغ در سال ۱۴۰۰ (واحد-میلیون قطعه)

منبع داده‌ها: فدراسیون طیور ایران

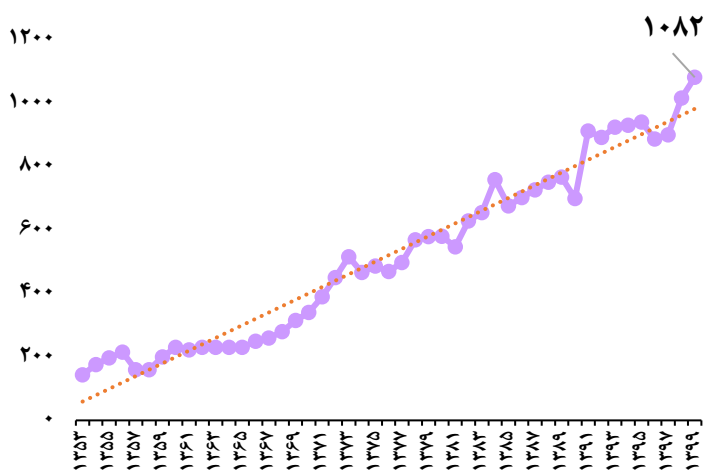
نمودار ۱۱. سهم استان‌ها از تعداد واحدهای تولیدی تخم مرغ در سال ۱۴۰۰ (درصد)

منبع داده‌ها: فدراسیون طیور ایران

۲-۲ روند تولید

نمودار ۱۲. روند تولید تخم مرغ از سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۹۹ (هزارتن)

منبع داده‌ها: وزارت جهاد کشاورزی

مطابق نمودار ۱۲، تولید تخم مرغ همانند گوشت مرغ، به طور کلی از ابتدای سال ۱۳۵۳ تا سال ۱۳۹۹ روند افزایشی را طی کرده و در سال ۱۳۹۹ به بالاترین میزان خود رسیده است. در سال ۱۳۹۹ حدود ۱.۱ میلیون تن تخم مرغ در کشور تولید شده که در مقایسه با سال ۱۳۹۸، ۶.۴ درصد افزایش داشته است.

از جمله دلایل مهم رشد تولید تخم مرغ، می‌توان به افزایش ظرفیت تولید، افزایش تقاضا و همچنین تخصیص ارز با نرخ یارانه‌ای برای واردات نهاده‌های مورد نیاز تولید اشاره کرد.

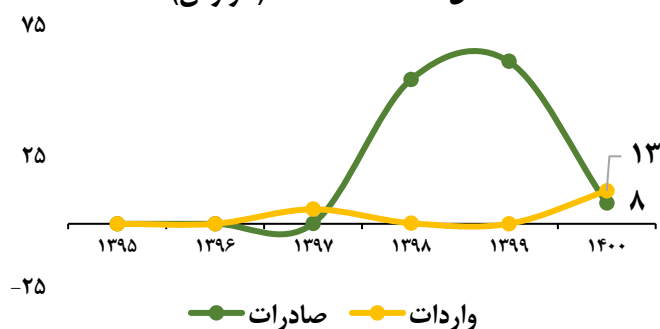
۳-۲ روند تجارت

تخم مرغ تحت کد تعرفه ۰۴۰۷۲۱۱۰ (تخم خوراکی) در کتاب مقررات صادرات و واردات طبقه‌بندی می‌شود. حقوق ورودی^۴ برای واردات تخم مرغ طبق مقررات سال ۱۴۰۱ برابر با ۱ درصد (۱ درصد حقوق گمرکی و سود بازرگانی صفر) تعیین شده است. در شرایط فعلی واردات این کالا به کشور ممنوع ولی صادرات آن آزاد و بدون اعمال عوارض صادراتی است. شایان ذکر است که در سال ۱۴۰۰، صادرات هر کیلوگرم تخم مرغ مشمول پرداخت ۳۵۰۰ تومان عوارض صادراتی بوده است.^۵

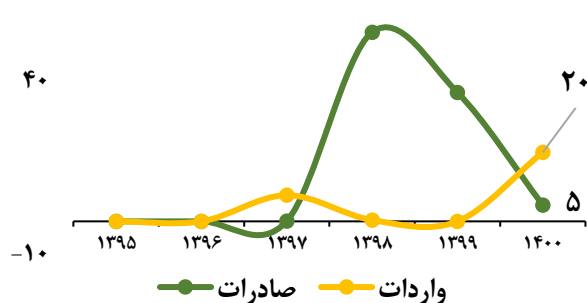
در سال ۱۴۰۰ حدود ۸ هزارتن از این کالا به ارزش ۵ میلیون دلار صادر و حدود ۱۳ هزارتن تخم مرغ نیز به ارزش ۲۰ میلیون دلار به کشور وارد شده است. از لحاظ ارزشی و وزنی، صادرات این کالا در مقایسه با سال ۱۳۹۹ با کاهش ۸۷ درصدی همراه بوده است. وارداتی از این کالا در سال ۱۳۹۹ انجام نشده است.

به طور کلی نسبت تجارت به کل تولید تخم مرغ رقمی بسیار کم و فقط حدود ۰.۴ درصد در سال ۱۳۹۹ بوده است.

نمودار ۱۴. تجارت تخم مرغ به لحاظ مقداری از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (هزارتن)

نمودار ۱۳. تجارت تخم مرغ به لحاظ ارزشی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (میلیون دلار)

منبع داده‌ها: گمرک ج.ا.ا.

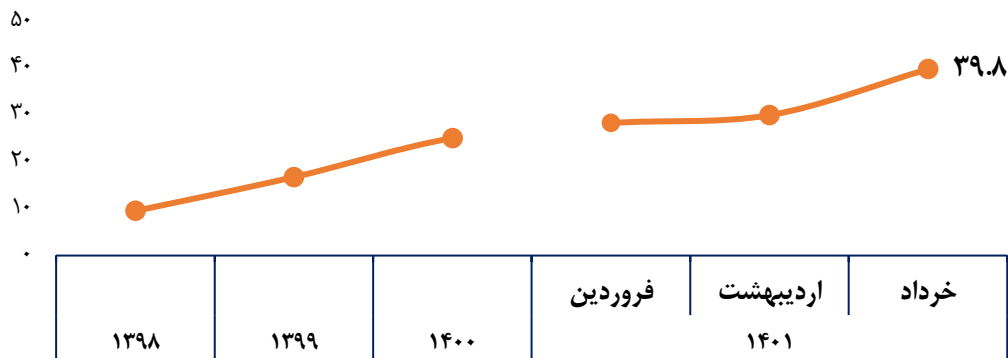
۴-۲ روند قیمت

با توجه به نمودار ۱۵، میانگین قیمت تخم مرغ خوراکی در مناطق شهری از سال ۱۳۹۸ تا سال ۱۴۰۰ روند صعودی داشته و از هر کیلوگرم ۹.۵ هزارتومان در سال ۱۳۹۸ به ۲۵ هزارتومان در سال ۱۴۰۰ با متوسط رشد سالیانه ۸۰ درصد رسیده است. از ابتدای سال ۱۴۰۱ متوسط قیمت فروش تخم مرغ در سطح کشور در ماه نخست سال افزایش جزئی ۱.۲ درصدی داشته ولی از اردیبهشت با حذف اختصاص ارز با نرخ ترجیحی برای واردات نهاده‌های مورد نیاز تولید تخم مرغ قیمت با افزایش مواجه شد؛ به نحوی که میانگین قیمت در این ماه به ۳۰ هزارتومان در هر کیلوگرم نزدیک شده است. روند مزبور در خرداد هم ادامه

^۴ مجموع حقوق گمرکی و سود بازرگانی
^۵ طبق اظهارات دفتر صادرات و واردات گمرک

یافت و قیمت تخم مرغ به ۳۵ هزار و ۵۰۰ تومان در هر کیلوگرم افزایش یافت. متوسط قیمت دستوری برای تخم مرغ در خرداد ۱۴۰۱ حدود ۴۰ هزار تومان به ازای هر کیلوگرم توسط دولت اعلام شده بود که مشابه متوسط قیمت بازار است. بررسی دقیق‌تر تغییرات روزانه قیمت تخم مرغ نشان می‌دهد که همزمان با حذف ارز با نرخ ترجیحی برای نهاده‌های تولید این صنعت، جهش قیمتی در بازار اتفاق افتاد که موقتی بود و بعد از تعدیل تقاضا بلافاصله کاهش یافت؛ به نحوی که به رقم حدود ۲۳ هزار تومان در هر کیلوگرم در ۳۱ خرداد ۱۴۰۱ هم رسید. طی تیرماه نیز همچنان قیمت تخم مرغ با نوساناتی همراه بود که ضمن آغاز مجدد روند افزایشی، قیمت آن به حدود ۳۴ هزار تومان در هر کیلوگرم در روز ۱۲ تیر ۱۴۰۱ افزایش یافت.

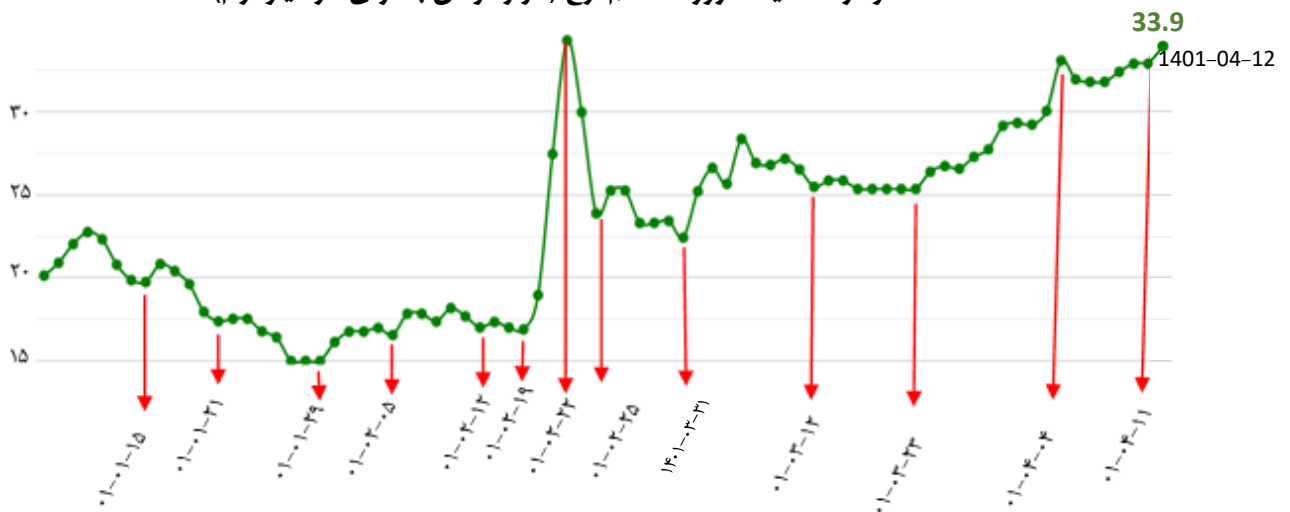
نمودار ۱۵. میانگین قیمت تخم مرغ خوراکی از سال ۱۳۹۸ تا خرداد ۱۴۰۱ (هزار تومان به ازای هر کیلوگرم)

منبع داده‌ها: مرکز آمار ایران

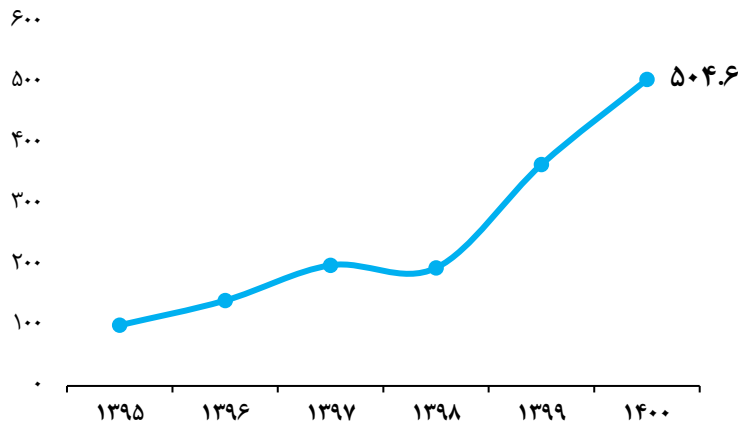
* ارقام سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۰ مربوط به میانگین قیمت خانوارهای شهری و سایر ارقام مربوط به کل خانوارهای کشور است.

نمودار ۱۶. قیمت روزانه تخم مرغ (هزار تومان به ازای هر کیلوگرم)

منبع: ITP News

نمودار ۱۷. شاخص قیمت تولیدکننده تخم مرغ خوراکی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (۱۰۰=۱۳۹۵)

منبع داده‌ها: مرکز آمار ایران

همانطور که در نمودار ۱۷ نشان داده شده، روند عمومی تغییرات شاخص قیمت تولیدکننده تخم مرغ خوراکی طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ صعودی بوده؛ اگرچه در سال ۱۳۹۸ افت ۲.۲ درصدی در شاخص مذکور مشاهده شده است. طی دو سال اخیر بر سرعت رشد شاخص قیمت تولیدکننده تخم مرغ افزوده شده و این شاخص در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب با افزایش حدود ۸۸ درصد و ۳۸ درصدی در مقایسه با سال قبل مواجه شده است. در واقع، شاخص قیمت تولیدکننده تخم مرغ حتی قبل از حذف تخصیص ارز

با نرخ ترجیحی برای نهاده‌های تولید افزایش قابل توجهی را تجربه کرده که به نظر می‌رسد در مقایسه با تغییرات قیمت شاخص قیمت تولیدکننده گوشت مرغ حتی به مراتب بیشتر نیز بوده است. برآیند اتفاقاتی مانند تشدید همه‌گیری کووید-۱۹ در سال ۱۳۹۹، اعمال قرنطینه و کاهش سطح فعالیت رستوران‌ها و هتل‌ها، افزایش بهای جهانی نهاده‌ها به دلیل جنگ روسیه و اوکراین و استمرار مشکلات مربوط به تبادلات تجاری ناشی از تحریم و همچنین افزایش سایر هزینه‌ها از جمله هزینه حمل و نقل و دستمزد از مهم‌ترین عواملی هستند که در این اتفاق تاثیر داشته‌اند.

۲-۵ سهم در بودجه خانوار

بررسی بودجه خانوار نشان می‌دهد که یکی از اقلام مصرفی در سبد هزینه‌های سالانه خانوار مربوط به تخم مرغ است که حدود ۰.۶ درصد از کل هزینه ناخالص سالانه خانوار را در بر می‌گیرد. شاخص قیمت مصرف‌کننده خانوارهای کشور در خرداد ۱۴۰۱ به ۴۸۲.۱ رسید که با ۱۲.۲ درصد افزایش نسبت به اردیبهشت همین سال همراه بوده است. شاخص قیمت گروه کالایی شیر، پنیر و تخم مرغ نیز طی یک ماه حدود ۴۷.۳ درصد افزایش داشته شده که سهم آن در تورم ماهانه ۱۲.۲ درصدی خرداد ۱۴۰۱ فقط حدود ۱.۸ واحد درصد بوده که رقم قابل توجهی است.

در حال حاضر، با توجه به اقدام دولت برای حذف نرخ ارز ۴۲۰۰ تومانی در تاریخ ۲۱ اردیبهشت ۱۴۰۱، قیمت تمام شده تولید مرغ و تخم مرغ و متعاقباً قیمت مصرف‌کننده افزایش یافته است و به دنبال آن، اختلالاتی در هر دو سمت عرضه و تقاضا بوجود آمده است که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود.

۳- جمع‌بندی

بررسی داده‌ها و شواهد آماری در مورد صنعت طیور با تاکید بر دو محصول مرغ و تخم‌مرغ حاکی از این است که طی سال‌های گذشته محصولات مزبور به دلیل اهمیت ویژه در سبد هزینه‌های خانوار همواره جزو کالاهای اساسی محسوب شده و مشمول دریافت حمایت‌ها در قالب اختصاص نهاده ارزان برای تولید بوده است. پیشرفت‌های مناسبی نیز در زمینه افزایش تعداد واحدها تولیدکننده و به تناسب آن رشد ظرفیت‌ها در سال‌های مزبور شاهد بوده‌ایم؛ اگرچه به نظر می‌رسد همچنان مقیاس تولید در واحدها، بیشتر متمرکز بر واحدهای کوچک و متوسط است. نسبت تجارت به تولید در این گروه فعالیت صنعتی بسیار کم بوده و بیشتر تولیدات با هدف عرضه در بازار داخلی صورت می‌گیرد. به تبع اختصاص ارز ارزان برای واردات نهاده‌های تولید در سال‌های گذشته، محصولات این صنعت نیز مشمول قیمت‌گذاری بوده‌اند.

ب- آثار حذف ارز با نرخ ترجیحی

ضرورت تامین مواد غذایی از جمله پروتئین حیوانی از نظر کیفیت و کمیت برای جمعیت روزافزون جامعه، مسائل تغذیه‌ای و آگاهی و گرایش مصرف‌کنندگان به رعایت رژیم غذایی سالم و متعادل، همگی باعث شده بخش تولید محصولات طیور، یکی از صنایع تبدیلی مهم بخش کشاورزی در سراسر جهان محسوب شود و این گروه محصولات سهم قابل توجهی از سبد هزینه خوراکی خانوارها را به خود اختصاص بدهد. توسعه و گسترش واحدهای تولید گوشت مرغ و تخم‌مرغ و افزایش تولید این فرآورده‌ها موجب شده تا محصولات مزبور جزو کالاهای ضروری در سبد غذایی خانوارها و به عنوان مهمترین منابع تامین پروتئین خانوارها مورد استفاده قرار گیرند.

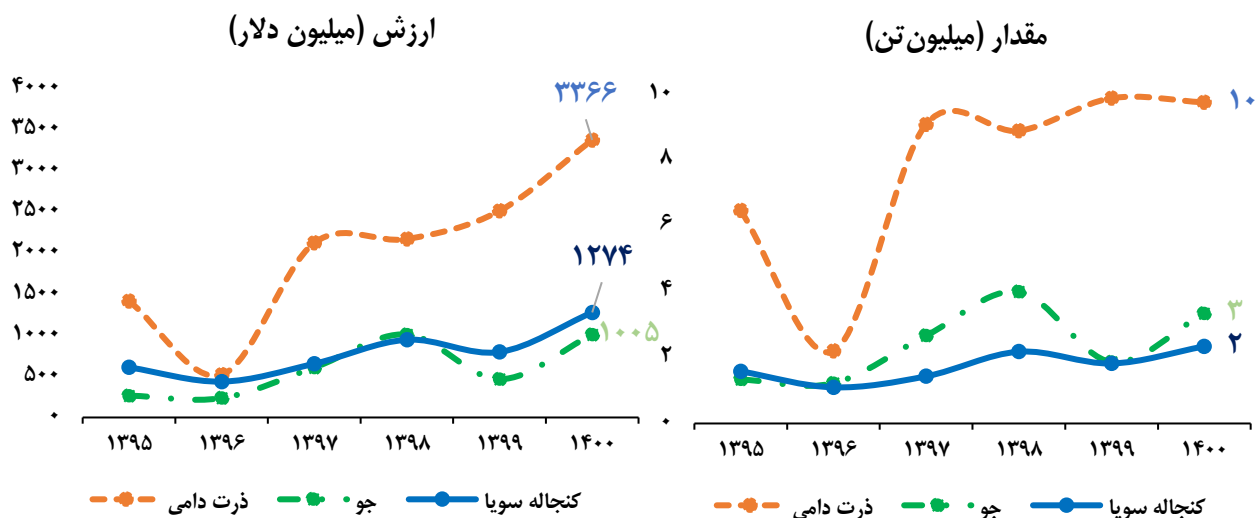
محصولات طیور را می‌توان یکی از مهمترین منابع پروتئین ارزان قیمت نیز دانست زیرا به عنوان نمونه بهای گوشت مرغ در مقایسه با سایر اقلام پروتئینی دامی از جمله گوشت قرمز (گوشت گاو و گوسفند) بسیار ارزان و گاهی تا یک‌چهارم قیمت یک گوشت قرمز است. ضریب تبدیل خوراک به گوشت بیشتر در تولید گوشت مرغ در مقایسه با سایر حیوانات، نیاز کمتر به خوراک برای تولید گوشت طیور در مقایسه با گوشت قرمز، نیاز به فضای کمتر برای تولید، بازدهی بالاتر تولید گوشت طیور به دلیل چرخه تولید کوتاه آن و در نهایت، دوره گردش مالی کوتاه‌تر، از جمله ویژگی‌های صنعت تولید محصولات طیور در قیاس با تولید سایر محصولات دامی است.

تولید محصولات مرغ و تخم‌مرغ در واحدهای صنعت طیور انجام می‌شود. تولید مرغ گوشتی و یا مرغ تخم‌گذار نیازمند تغذیه آنها با خوراک است که اقلام اصلی خوراک را محصولات کشاورزی ذرت دامی، کنجاله سویا و جو تشکیل می‌دهد. ذرت دامی و جو، جزو محصولات زراعی بخش کشاورزی هستند. کنجاله سویا نیز محصول کارخانجات روغنکشی است که از بعد از استحصال روغن خام از دانه سویا به عنوان محصول جانبی تولید می‌شود. بخشی از کنجاله سویای کشور از طریق روغنکشی

دانه سویای وارداتی و یا داخلی و بخشی دیگر از طریق واردات تامین می‌شود. در واقع به دلیل عدم تکافوی تولیدات داخلی بخش مهمی از نیاز کشور به نهاده‌های مزبور از طریق واردات تامین می‌شود.

روند واردات سه نهاده اصلی موردنیاز در تولیدات صنعت طیور در نمودار ۱۸ نشان داده شده است. همان طور که در این نمودار ملاحظه می‌شود روند عمومی واردات اقلام مزبور با وجود کاهش در سال ۱۳۹۶، هم از حیث مقداری و هم ارزشی، صعودی است. با وجود ثبات نسبی میزان واردات طی دو سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰، روند تغییر قیمت واردات طی دو سال مزبور اخیر، با افزایش قابل توجه به ویژه برای ذرت دامی، همراه بوده است. شایان ذکر است ذرت دامی جزو اقلام عمده وارداتی کشور است. در سال ۱۳۹۹ حدود ۸۶ درصد از نیاز کشور به ذرت دامی از طریق واردات تامین شده و در مقایسه با سایر نهاده‌های بخش کشاورزی، بیشترین حجم واردات را نیز داراست. در سال ۱۴۰۰ حدود ۱۰ میلیون تن ذرت دامی به ارزش حدود ۳۰۴ میلیارد دلار وارد کشور شده که از لحاظ وزنی با وجود کاهش ۱۰۳ درصدی، از لحاظ ارزشی حدود ۳۴ درصد نسبت به سال قبل، افزایش داشته است. واردات جو و کنجاله سویا نیز در سال ۱۴۰۰ هم از لحاظ ارزشی و هم از لحاظ وزنی در مقایسه با سال ۱۳۹۹، افزایش داشته‌اند.

نمودار ۱۸. مقدار و ارزش واردات نهاده‌های تولید صنعت مرغ و تخم مرغ از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰

منبع داده‌ها: گمرک ج.ا.

خوراک مصرفی در صنعت طیور نیز بخشی در کارخانجات خوراک دام و طیور و از طریق فراوری نهاده‌ها تولید می‌شود و بخش دیگری نیز به صورت سنتی و به صورت ترکیب دستی در برخی واحدهای صنعت طیور مورد استفاده قرار می‌گیرد که در حالت دوم به دلیل عدم استفاده از فناوری تولید و هم ضعف بهره‌گیری از فرمولاسیون‌های علمی منطبق با دانش روز، اغلب از حیث کیفیت مطلوب نبوده و علاوه بر بهره‌وری کمتر، با اتلاف و ضایعات نیز همراه است.

تا قبل از سال ۱۳۹۷ تامین نهاده‌های موردنیاز تولید خوراک برای صنعت طیور بر اساس ارز شناور آزاد صورت می‌گرفت و به دلیل تامین به‌موقع نهاده‌های موردنیاز و عرضه کافی، کمبودی نیز در بازار نبود و تعادل عرضه و تقاضا در بازار محصولات مرغ و تخم‌مرغ وجود داشت. از ابتدای سال ۱۳۹۷ و با تثبیت نرخ ارز به ۴۲۰۰ تومان در هر دلار، واردات نهاده‌های صنعت طیور مشمول دریافت ارز با نرخ تثبیتی شد و به تبع آن تولیدات این صنعت نیز مشمول تعیین قیمت دستوری و کنترل قیمت گردید. این تصمیم دولت باعث شد تا اختلالاتی در زمینه تامین نهاده موردنیاز، تولید و عرضه محصولات و تامین تقاضای بازار به دلیل دخالت‌ها و کنترل‌های زائد صورت گیرد به نحوی که در پایان سال ۱۳۹۷ و همچنین سال‌های بعد جهشی را در بهای تولیدات گوشت مرغ و تخم‌مرغ شاهد بودیم.

در سال ۱۴۰۱ وفق بند ص تبصره ۱ قانون بودجه این سال به دولت اجازه داده شد تا در سال جاری تا معادل سقف ردیف (۱۸) جدول مصارف تبصره (۱۴) این قانون به میزان ۱۶۱ هزارمیلیاردتومان را از طریق تأمین منابع مابه‌التفاوت ارز ترجیحی برای واردات کالاهای اساسی، دارو و تجهیزات مصرفی پزشکی اختصاص دهد. چنانچه دولت قصد دارد کالایی را از سبد ارز ترجیحی، حذف نماید باید قبلاً ترتیبات قانونی جبران زیان رفاه مصرف‌کننده برای کالاهای اساسی را از طرق کالا برگ الکترونیکی و در امور پزشکی از طریق بیمه‌ها و به طرق جایگزین مطمئن به انجام رسانده باشد به طوری که افراد بتوانند این کالاها و خدمات را به نرخ پایان شهریور ۱۴۰۰ و در سقف سهمیه تعیین شده تهیه کنند. بدنبال درج و تصویب این بند در قانون بودجه ۱۴۰۱، دولت در تاریخ ۲۱ اردیبهشت ۱۴۰۱، اختصاص ارز با نرخ ترجیحی برای واردات نهاده‌های تولید صنعت طیور یعنی ذرت دامی، جو، دانه و کنجاله سویا را حذف، تامین نهاده‌های تولید مزبور را مشمول استفاده از ارز سامانه نیما نمود و در مقابل اجازه افزایش بهای گوشت مرغ و تخم مرغ را صادر و قیمت ۵۹ هزار و ۸۰۰ تومان برای هر کیلوگرم گوشت مرغ و ۳۹۸ هزارتومان برای هر کیلوگرم تخم مرغ را تعیین و اعلام عمومی کرد که در مقایسه با قیمت تمام شده تولیدات در واحدهای صنعت طیور، ارقامی کمتر بودند.

اگرچه در ابتدا تصمیم دولت برای حذف ارز با نرخ ترجیحی، اتفاقی مطلوب در راستای واگذاری عرضه و تقاضا به بازار و حذف کنترل‌های دستوری زائد دستگاه‌های دولتی می‌توانست تلقی شود ولی متأسفانه عدم هماهنگی و عدم توجه به الزامات موردنیاز و حذف یکباره موجب شد تا مجدداً و البته با شدتی بیشتر شاهد کنترل‌ها و تعیین قیمت دستوری برای مرغ و تخم مرغ باشیم که لطماتی را بر دو حوزه عرضه و تقاضا وارد کرد.

در بخش تقاضا، با افزایش ناگهانی قیمت، تمایل برای خرید این محصولات به ویژه تخم مرغ کاهش یافت. با وجود احتمال تاثیر تغییر گرایش مصرف‌کنندگان با نزدیک شدن به فصول گرم سال، کاهش مصرف قابل توجه بود به نحوی که عملاً موجب اجبار عرضه تخم مرغ توسط تولیدکنندگان به قیمتی حتی کمتر از قیمت اعلامی دولت شد و حتی تا رقم ۲۵ هزارتومان در هر کیلوگرم برای تخم مرغ نیز رسید.

اتفاق مزبور دقیقاً از دستاوردهای پیروی از سیاست‌های اقتصاد مبتنی بر بازار آزاد است منتهی به دلیل تکرار دخالت‌های دولت، همان طور که انتظار می‌رفت، کاهش قیمت ادامه نیافت و به علت کنترل دستوری دولت بر الزام تامین نهاده‌های

موردنیاز تولید خوراک به قیمت تثبیتی و غیر منطقی تعیین شده توسط وزارت جهاد کشاورزی، منجر به بروز زیان و ضرر برای بخش تولید، کاهش موجودی نهاده‌ها، افت عرضه و در نتیجه جهش مجدد قیمت‌ها شد.

با تغییر نرخ ارز و افزایش حدود ۶ برابری آن، تامین نهاده‌های موردنیاز صنعت طیور به دو دلیل دچار مشکل شد؛ اولاً، افزایش نرخ ارز به معنی افزایش مستقیم نقدینگی موردنیاز واحدهای تولیدی این صنعت برای واردات نهاده‌های تولید است که به دلیل کاهش تقاضا و در نتیجه کاهش فروش از سویی و اعمال قیمت دستوری توسط دولت، از طریق فروش محصولات نیز قابل تامین نبوده و به عبارتی، تامین مالی صنعت با مشکل مواجه شده است. شدت مشکل تامین مالی در واحدهای کوچک و متوسط این صنعت که تنوع بالایی نیز در محصولات تولیدی نداشته و معمولاً نقدینگی کمتری نیز دارند، حادث‌تر است. بیش از ۸۳ درصد از واحدهای مرغداران گوشتی، ظرفیت اسمی تولید کمتر از ۳۰ هزار قطعه در سال و ۶۳ درصد از مرغداران مرغ تخم‌گذار نیز ظرفیتی کمتر از ۵۰ هزار قطعه در سال دارند. در واقع، سهم عمده‌ای از واحدهای مرغداری کشور را واحدهای کوچک تشکیل می‌دهند که اغلب توان مالی لازم برای تامین خرید و تدارک نهاده موردنیاز را ندارند.

ثانیاً، وزارت جهاد کشاورزی طی نامه شماره ۳۱/۳۵/۶۸۵۹۵ مورخ ۱۴۰۱/۲/۲۲ قیمت‌های دستوری را برای واردات نهاده‌های تولید این صنعت شامل ذرت دامی، جو و کنجاله سویا تعیین کرده که در مقایسه با قیمت‌های واقعی بازار جهانی، به مراتب کمتر است (جدول ۱). بر اساس نامه وزارت جهاد کشاورزی، قیمت ذرت و جو وارداتی ۱۱.۳ هزار تومان به ازای هر کیلوگرم و قیمت کنجاله سویا وارداتی نیز ۱۶.۳ هزار تومان به ازای هر کیلوگرم تعیین شده است. ارقام مزبور قیمت کالاهای وارداتی در مبادی ورودی کشور بوده و قیمت آنها در انبارهای استان‌ها برای ذرت و جو حدود ۸ درصد بیشتر (۱۲.۱ هزار تومان به ازای هر کیلوگرم) و برای کنجاله سویا حدود ۵ درصد (۱۷.۱ هزار تومان به ازای هر کیلوگرم) بیشتر است. شایان ذکر است به ارقام فوق، ارقام مربوط به هزینه حمل و نقل نیز باید اضافه شود.

جدول ۱. قیمت فروش نهاده‌های دامی در مبادی و انبار استان‌ها (با ارز نیمایی)، هزار تومان به ازای هر کیلوگرم

فروش در مبادی ورودی کشور	
۱۱.۳	فروش ذرت وارداتی
۱۱.۳	فروش جو وارداتی
۱۶.۳	فروش کنجاله سویا وارداتی
قیمت در انبار استان	
۱۲.۱	فروش ذرت وارداتی
۱۲.۱	فروش جو وارداتی
۱۷.۱	فروش کنجاله سویا وارداتی

منبع: وزارت جهاد کشاورزی

شایان ذکر است اقدام وزارت جهاد کشاورزی در حالی صورت گرفته که به دلیل جنگ اوکراین و روسیه، قیمت بسیاری از نهاده‌های تولید صنایع تبدیلی کشاورزی به صورت مستقیم (کاهش عرضه جهانی اقلام اصلی) و یا به صورت غیرمستقیم (افزایش تقاضا برای اقلام جایگزین) افزایش یافته است و این موضوع شامل نهاده‌های تولید صنعت طیور نیز می‌گردد. روسیه و اوکراین از مهم‌ترین تولیدکنندگان کالاهای کشاورزی در جهان و هر دو کشور صادرکننده خالص محصولات کشاورزی و تامین‌کننده اصلی برخی از اقلام کشاورزی هستند. به همین دلیل، جنگ بین این دو کشور زنجیره تامین کالاهای مذکور و همچنین کالاهای مرتبط در جهان را با اختلال مواجه کرده است. به عنوان مثال، کاهش ذخایر قابل صادرات برای دانه‌های روغنی (عمدتاً آفتابگردان) باعث افزایش قیمت سایر دانه‌های روغنی از جمله سویا مورد نیاز در تولید روغن خام و کنجاله سویا می‌شود. کاهش در موجودی گندم و ذرت نیز به طور مشابه قیمت محصولات سایر محصولات مانند جو مورد نیاز در خوراک طیور را تقویت می‌کند. در مجموع، این عوامل منجر به افزایش قیمت دام شده و طبق پیش‌بینی فائو، بیشترین تأثیر را بر صنعت مرغداری جهان، گذاشته است. همچنین در اوکراین، جنگ به زیرساخت‌های حمل‌ونقل و بنادر دریایی و همچنین زیرساخت‌های ذخیره‌سازی و پردازش آسیب رسانده است. به همین دلیل کلیه عملیات کشتیرانی تجاری در سراسر بنادر با تعلیق مواجه شده است. با توجه به محدودیت وسایل حمل و نقل جایگزین، مانند حمل و نقل ریلی، رودخانه‌ای یا جاده‌ای، هزینه‌های حمل‌ونقل نیز افزایش قابل توجهی داشته است.

شدت مشکل وارد شده بر صنعت طیور با توجه به نوسانات نرخ ارز در سامانه نیما هم بیشتر شده است. از ابتدای سال ۱۴۰۱، به طور میانگین نرخ خرید حواله دلار در سامانه نیما در هر ماه، حدود ۵ درصد افزایش داشته، در حالی که در مبنای محاسبات وزارت جهاد کشاورزی، به آن توجهی نمی‌شود. و نکته مهم این است که با توجه به تعیین دستوری قیمت نهایی، امکان سرریز شدن اثر این نوسانات در قیمت مصرف‌کننده نیز وجود ندارد.

نکته قابل توجه در این خصوص، تعیین سقف قیمت برای واردات نهاده‌های تولید توسط وزارت جهاد کشاورزی در ۲۲ خرداد ۱۴۰۱ و مقایسه آن با سقف قیمت تعیین شده در تاریخ ۱۰ خرداد است. وفق داده‌های جدول ۲، در بیشتر موارد سقف قیمت تعیین شده در ۲۲ خرداد ۱۴۰۱ با وجود افزایش قیمت‌های جهانی، در مقایسه با قیمت‌های تعیین شده در دهم همین ماه کاهش یافته که در این شرایط عملاً تولیدکننده و یا واردکننده بخش خصوصی امکان تدارک و واردات نهاده مورد نیاز با قیمت مشخص شده و غیر واقعی وزارت جهاد کشاورزی را ندارد و این امر موجب کاهش نهاده مورد نیاز و در نتیجه کاهش تولید و عرضه می‌گردد.

جدول ۲. سقف قیمتی واردات نهاده‌های تولید

شرح کالا	مبادی وارداتی	سقف قیمتی (تن/یورو) عرضه	سقف قیمتی مصوب (تن/یورو) ۱۴۰۱/۰۳/۲۲
ذرت	شمال	۳۶۰	۳۵۵
	جنوب (برزیل)	۴۲۰	۴۱۵
	جنوب (آرژانتین)	۴۱۰	۴۱۰
	دریای سیاه و سایر مبادی مجاز	۴۰۰	۳۹۰

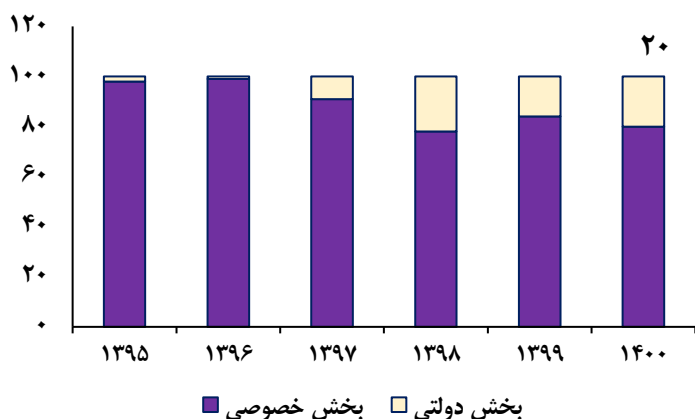
شرح کالا	مبادی وارداتی	سقف قیمتی (تن/یورو) عرضه تا تاریخ ۱۴۰۱/۰۳/۱۰	سقف قیمتی مصوب (تن/یورو) ۱۴۰۱/۰۳/۲۲
جو	شمال	۳۵۰	۳۵۵
	جنوب	۳۳۰	۴۲۵
دانه سویا	شمال	۶۹۰	-
	جنوب (برزیل)	۷۳۶	۷۳۲
	جنوب (آرژانتین)	۷۳۰	۷۲۳
کنجاله سویا	شمال	۵۷۵	-
	جنوب (برزیل)	۶۱۰	۵۴۸
	جنوب (آرژانتین)	۶۱۰	۵۴۵

منبع: وزارت جهاد کشاورزی

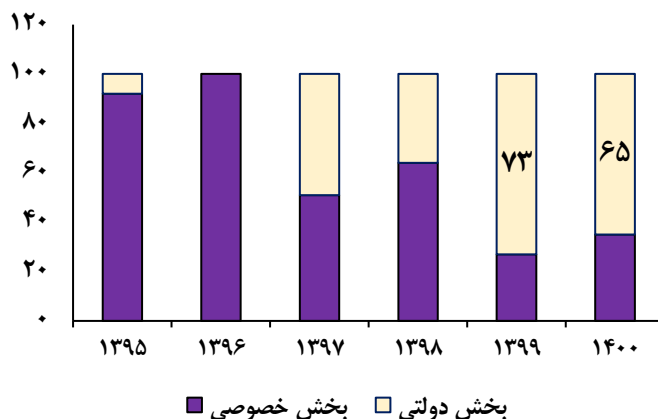
نتیجه دیگر تعیین قیمت غیرواقعی برای نهاده تولید صنایع تبدیلی توسط وزارت جهاد کشاورزی، افزایش سهم بخش دولتی در واردات و در مقابل کاهش سهم بخش خصوصی در واردات است که به معنی افزایش تصدی‌گری بخش عمومی است.

همانطور که از نمودارهای ۱۹ و ۲۰ مشخص است، از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰، به تدریج سهم دولت از کل واردات کنجاله سویا و ذرت دامی افزایش یافته و حتی برای واردات کنجاله سویا در سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب به ۷۳ درصد و ۶۵ درصد نیز رسیده است. سهم دولت در کل واردات ذرت دامی نیز در سال ۱۴۰۰ حدود ۲۰ درصد بوده است. علت این اتفاق تعیین سقف قیمت در واردات این اقلام بوده که به دلیل عدم انطباق با قیمت‌های واقعی جهانی (سقف تعیین شده پایین‌تر از قیمت‌های جهانی)، عملاً واردکننده بخش خصوصی از حوزه واردات خارج و به جای آن واردکننده بخش عمومی جایگزین شده که البته با صرف هزینه‌ای بیشتر و قرار دادن این هزینه در بدهی‌های آتی دولت، نهاده مورد نیاز را وارد کرده است.

نمودار ۲۰. سهم دولت و بخش خصوصی از واردات ذرت دامی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (درصد)

نمودار ۱۹. سهم دولت و بخش خصوصی از واردات کنجاله سویا از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ (درصد)

منبع: فدراسیون طیور ایران

در بخش تجارت، همان طور که قبلاً اشاره شد، صنعت طیور مشابه سایر صنایع تبدیلی کشاورزی امکان استفاده گسترده از ابزار صادرات را ندارند زیرا مدت ماندگاری این محصولات، کمتر و فسادپذیری بالاتری را دارند. ضمن اینکه امکانات لازم برای صادرات به صورت تازه و یا منجمد این محصولات نیز به اندازه کافی و برای صادرات در حجم بالا در کشور وجود ندارد و اغلب صادرات، محدود به کشورهای همسایه است. با این حال در مقطعی از سال، دولت صادرات گوشت مرغ و یا تخم مرغ را ممنوع و یا عوارضی را برای صادرات این محصولات در نظر می‌گیرد. البته در تاریخ ۲۱ خرداد ۱۴۰۱ وزارت صنعت، معدن و تجارت طی نامه شماره ۴۱۹۸۵، با هدف حفظ تولید داخل و جلوگیری از ضرر و زیان تولیدکنندگان مرغ و تخم مرغ، عوارض صادرات بر این محصولات را از ۷ خرداد همین سال حذف کرد که اقدام مثبتی تلقی می‌شود.

ج- نژاد تولید و فناوری

یکی از عمده‌ترین مشکلاتی که در شرایط فعلی، صنعت مرغ و تخم مرغ با آن مواجه است، اصرار به استفاده از مرغ لاین آراین^۶ به جای نژادهای مشابه خارجی است. طی سال‌های گذشته، به دلیل عملکرد پایین این نژاد تمایل تولیدکنندگان به استفاده از نژادهای خارجی به دلیل عملکرد بهتر آنها در مقایسه نژاد داخلی مشابه افزایش یافته است. با توجه به عملکرد ضعیف این نژاد اصرار به استفاده از نژاد داخلی وجود دارد، اما تولیدکنندگان مخالف آن هستند. عمده مشکلات استفاده از نژاد آراین به شرح زیر است:

- به طور میانگین تامین مرغ اجداد از تمامی نژادها برای صنعت طیور کشور (حداکثر تا ۵ سال آینده) سالانه ۳۰ میلیون دلار ارزشی دارد؛ این درحالی است که خسارت ناشی از جایگزینی کامل نژاد آراین با شرایط فعلی و عملکرد ضعیف آن حدود یک میلیارد دلار برآورد می‌شود.
- این نژاد برخلاف نمونه‌های خارجی، حداقل ۱۵ درصد بیشتر نهاده مصرف می‌کند که با توجه به بالا بودن قیمت نهاده‌های دامی، استفاده از آن مقرون به صرفه نیست.
- کیفیت لاشه مرغ نژاد آراین نسبت به رقبای خارجی پایین‌تر بوده و افت لاشه حداقل ۳ درصد بیشتر از نژادهای خارجی دارد.
- وزن‌گیری نژاد آراین حداقل ۲۰ درصد کمتر از رقبای خارجی خود در دوره پرورش است.
- به ازای هر ۱ درصد جایگزینی مرغ آراین با نژادهای معمول خارجی، ۲۰ میلیون دلار هزینه اضافه به مجموع سرانه هزینه‌ای مادر و مرغ گوشتی کشور تحمیل می‌شود و حدود ۶۷۰۰ تن گوشت کمتر نسب به نژاد خارجی استحصال می‌گردد.

^۶ امروزه در جهان، تنها شش شرکت در چند کشور محدود، دارای مرغ لاین هستند و تنها تامین‌کنندگان گوشت مرغ زنجیره‌ای جهان محسوب می‌شوند. تولید لاین، پیشرفته‌ترین تکنولوژی در صنعت طیور است که همه مرغ‌های اجداد، مادر و گوشتی از آن مشتق می‌شوند. اما در ایران، مشکلاتی در زمینه نژاد آراین وجود دارد که از جمله آنها می‌توان به پایین بودن کیفیت لاشه مرغ آراین و وزن‌گیری کمتر آن در دوره پرورش نسبت به رقبای خارجی اشاره کرد.

اگرچه در شرایط فعلی صنعت تولید گوشت مرغ و تخم مرغ در حوزه ماشین‌آلات، تجهیزات و فناوری، فاصله قابل توجهی با جهان ندارد، اما در صورت به روز نشدن این صنعت، طی سال‌های آینده، فاصله سطح فناوری آن با جهان افزایش خواهد یافت.

در شرایط فعلی یکی از مشکلات این صنعت، تولید خوراک طیور به صورت دستی و نه توسط کارخانجات تولید خوراک دام و طیور است که این امر ضمن ایجاد مشکلات اقتصادی، بهداشتی و کاهش بهره‌وری، موجب هدر رفت حداقل حدود ۱۰ درصد از خوراک می‌شود. نکته قابل توجه دیگر مستهلک شدن تجهیزات و ساختمان‌های مورد استفاده در این صنعت بوده که نیازمند بازسازی و نوسازی برای افزایش بهره‌وری واحدهای تولیدی است. ضعف زنجیره یکپارچه تولید و توزیع از دیگر مشکلات صنعت طیور کشور است. به عنوان مثال؛ در کشور ترکیه، که از لحاظ میزان واردات نهاده، مشابه ایران است، ۱۷ هزار مرغداری زیر نظر ۲۴ زنجیره، در حال تولید هستند. در حالی که در ایران با وجود ثبت بیش از ۴۵ زنجیره، کمتر از ۲۵ درصد فعالیت مرغداری گوشتی در این سیستم جای گرفته است و آشفتگی در بازار داخلی و ضعف در کسب و حفظ بازارهای صادراتی نیز تا حد زیادی به همین دلیل می‌تواند وابسته باشد.

د- راهکارهای پیشنهادی

با توجه به مسائل و مشکلات بروز یافته در صنعت طیور کشور و به منظور جلوگیری از تحمیل هزینه‌های بالا بر این صنعت ضمن ارتقای عملکرد کمی و کیفی تولیدات و تقویت توان رقابت‌پذیری، راهکارهای ذیل پیشنهاد می‌شود.

- حذف هر نوع قیمت‌گذاری دستوری برای واردات نهاده‌ها و محصول نهایی تولیدی صنعت طیور، حذف هر نوع سهمیه‌بندی و کنترل برای واردات، اجازه آزادسازی و آشکارشدن قیمت در بازار بر اساس عرضه و تقاضا و واگذاری وظیفه تنظیم بازار به تشکل مرتبط
- ایجاد مزرعه تحقیقاتی لاین آراین پیش از ترویج بی‌رویه استفاده از آن
- واگذاری لاین نژاد آراین به فعالان بخش خصوصی و حذف تصدی‌گری بخش عمومی؛
- اجرای برنامه توسعه خطوط و تولید لاین آراین بنابر مقتضیات موجود و با لحاظ اقتصاد مرغدار طی سال‌های ۱۴۰۱ الی ۱۴۰۴ از طریق جایگزینی تدریجی مرغ آراین با سویه‌های جدید

۱۴۰۴	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱
۲۵ درصد	۲۰ درصد	۱۵ درصد	۱۵ درصد
درصد جایگزینی مرغ آراین با سویه‌های جدید			

- فراهم شدن تسهیلات حمایتی سهل الوصول برای مرغداران در جهت تامین مابه التفاوت هزینه‌های اضافی جایگزینی لاین آراین

- پرهیز از سیاسی و دولتی کردن توسعه تولید مرغ آرین
- اصلاح نژاد آرین و توسعه آن در بازارهای منطقه
- پرهیز از اعمال هر نوع محدودیت غیرفنی غیر تعرفه‌ای در واردات مرغ و تخم‌مرغ با هدف ارتقای رقابت‌پذیری و سطح کیفیت تولیدات داخلی و فراهم کردن شرایط مساعد برای صادرات این محصولات به کشورهای همسایه در قالب تفاهم‌نامه‌های تجارت ترجیحی
- گسترش زنجیره‌های یکپارچه تولید با دربرگرفتن تمام فرایند، از مسئولیت برند تا عرضه محصول به مصرف‌کننده، با هدف کاهش هزینه‌های تولید، افزایش بهره‌وری، مدیریت بازار داخلی و صادرات با حذف زمینه برای فعالیت‌های سوداگری
- ممنوعیت عرضه تخم مرغ به صورت فله غیرشناسنامه‌دار و توسعه عرضه آن به صورت بسته‌بندی و تحت برند
- ساماندهی پرداخت تسهیلات بانکی به تولیدکنندگان این صنعت متناسب با میزان توان واقعی تولید و با تاکید بر روش‌های تشویقی استقبال واحدهای کوچک و متوسط برای قرار گرفتن در سیستم زنجیره‌ای
- حذف تمرکز پرداخت خدمات بانکی به صنعت طیور در سیستم بازارگاه از طریق بانک کشاورزی و فراهم‌سازی تعمیم آن به سایر بانک‌های کشور
- توسعه تولید و توزیع گوشت مرغ به صورت قطعه‌بندی با هدف ارتقای تضمین سلامت کالای عرضه شده توسط برند تجاری آن
- اعطای تسهیلات بانکی برای نوسازی و بازسازی واحدهای مرغداری موجود و ایجاد واحدهای مدرن
- واگذاری امور اجرای سیستم بازارگاه به شکل ملی فراگیر بالادستی در صنعت دام و طیور با هدف نظارت‌های قانونی پیش‌بینی‌شده برای وزارت جهاد کشاورزی و سایر نهادهای حاکمیتی
- الزام استفاده از مصرف خوراک طیور صنعتی به جای خوراک سنتی و دستی